

De molen te 't Lage van de Weg

In 2003 verscheen het boek *Tied vlugt as 'n schaar verbie*, waarin de geschiedenis van het buurtschap 't Lage van de Weg (ten westen van Uithuizen) middels foto's, tekeningen, verhalen en gedichten werd beschreven. Een vermelding van de molen die er in het buurtschap heeft gestaan, is er echter niet in te vinden. Een gemiste kans, mijns inziens, want dat er in de 19^e eeuw een molen heeft gestaan is algemeen bekend en het is dan ook voor de hand liggend dat er, gezien het recente verleden, in de archieven stukken te vinden moeten zijn waarin de molen wordt vermeld.

Tijdens mijn (nog voortdurend) onderzoek naar de (verdwenen) molens van Uithuizen vond ik in zowel het archief van de voormalige gemeente Uithuizen, als in het RHC Groninger Archieven en het kadaster te Groningen dusdanig veel materiaal, dat het mogelijk werd het hierna volgend artikel over de korte levensduur van de molen te 't Lage van de Weg samen te stellen.

Na de afschaffing van de belasting op het gemaal, in 1855,¹ waagden vele molenaars de stap naar uitbreiding of nieuwbouw van hun molen en sommigen besloten zelfs tot de oprichting van een geheel nieuwe molen. Zo ook Machiel Derks Mulder pelmolenaar wonende te Heveskes, die op 24 mei 1859 tijdens een publieke verkoop eigenaar werd van:

“Eene behuizinge met de vaste beklemming van derzelver heem en tuin staande en gelegen te Uithuizen doende jaarlijks op Midwinter tot vaste huur tien gulden op den kadastralen legger der gemeente Uithuizen bekend in de Sectie E nummer zeshonderd vierennegentig en zeshonderd vijfnegentig te zamen met eene inhoudsgrootte van zeventien roeden tien ellen, zijnde de grond waarop later de behuizinge is gebouwd door Jan Willems Wierema.”

De koop werd gesloten voor “eene gebodene som van eenduizendenvijftig gulden” en de koopakte wordt getekend tussen Hindrikje Harms Bulthuis,

echtgenote van wijlen Jan Willems Wierema en Machiel Derks Mulder.²

Nog in dezelfde maand vroeg Mulder een vergunning aan voor de bouw van een molen te 't Lage van de Weg, ongeveer op de plaats van het adres Bovenhuizen 23, aan de zuidzijde van de weg Uithuizen-Usquert.

In het archief van de voormalige gemeente Uithuizen bevindt zich een concept van de brieven van 27 mei 1859 en 1 juni 1859 van burgemeester en wethouders betreffende het verzoek van Machiel Derks Mulder. Duidelijk is te zien dat er aan de tekst nog wordt gesleuteld en dat het geheel nog niet zijn definitieve eindversie heeft bereikt.

De tekst van deze interessante brieven volgt hierna.

Copia. *Procesverbaal van beleidsinformatie, de commode et incommode.*

Op den 27 Mei deroes Jaars hebben wij Burgemeester en wethouders der gemeente Uithuizen, ten gevolge een ingediend rekwest van M. D. Mulder, wonende te Heveskes verzoekende te mogen oprigten eene Windkoren en pelmolen, binnen deze Gemeente, – en overeenkomstig art. 4 van het Koninklijk besluit dd. 31 January 1824 (Staatsblad No. 19) de bewoners der huizen, naast aan de op te rigten fabriek gelegen, in hunne belangen gehoord, en hebben die bewoners aan ons verklaars, dat er hannerzijds geene bezwaren tegen het oprigten van wel gemelde fabriek bestaan. En is hiervan door ons opgemaakt dit procesverbaal en vertekend op heden 27 Mei 1859. Burgemeester en wethouders voorneemd. De Secretaris.

Rapport wegens eene opgerigte Windkoren en pelmolen.

Gelezen een verzoekschrift van Machiel Derks Mulder van beroep korenmolenaar wonende te Heveskes, om in deze Gemeente te mogen oprigten een Wind-Koren en Pelmolen;

Gezien de schelsteekening van het Terrein waarop de fabriek zoude worden geplaatst, welke overeenkomstig het Kadaster derer Gemeente is opgemaakt;

Gehoord de bewoners der huizen, naast aan de opgerigten fabriek gelegen, welke hebben verklaard, dat er hunnerzijds geene bezwaren tegen het oprigten van den Molen bestaan;

Overwegende, dat er geene bedenkingen tegen de verlangde oprigting bij particulieren, noch in het algemeen belang, uit het oogpunt van politie of uit hoofde van nabijheid van wegen en vaarten bestaan;

Overwegende, dat volgens de bepalingen voorschrijven der wet van 28 Dec. 1855 (Staatsblad No. 193, tot aanvulling van de bepalingen der wet van 28 Aug. 1822 (Staatsb. No. 37, geen Korenmolen mag worden opgerigt binnen den afstand van 100 ellen van eene branderij; noch binnen den afstand van het veeveld (grondgebied aan de landzijde of zeestranden, bepaald bij art. 177 en 180 van de algemene wet van 30 Aug. 1822 (Staatsblad No. 88)

Overwegende dat er noch van de zijde der bewoners van de naastbij gelegene huizen, ~~noch het~~ en particulieren, noch uit het oogpunt van politie, of de boven aangehaalde wetsbepalingen, tegen het oprigten van welgemelde fabriek bestaan concluderen wij tengevolge van dien, tot het daarstellen van eene Wind-Koren en pelmolen op het terrein in het request geinsereerd en door de schelsteekening bepaaldelijk aangewezen.

Withuizen den 1 Juny 1859

B. en W. De Secr.

Het antwoord van de Gedeputeerde Staten liet niet lang op zich wachten, want reeds op donderdag 9 juni 1859 werd namens hen een brief geschreven, waaruit blijkt dat op het verzoek van Machiel Derks Mulder positief werd beslist.

Opvallend in deze brief is de als 1^e genoemde voorwaarde die aan de bouw wordt gesteld, namelijk dat de molen niet met riet mag worden gedekt maar zal moeten worden gedekt "met hout, leyen of andere harde specie". De voorwaarde dat de molen niet te dicht bij de openbare weg mag staan en dus op 25 ellen (meter) afstand ervan moet worden gebouwd, is een voor die tijd gebruikelijke norm.

De tekst van de brief van Gedeputeerde Staten, genummerd 27, die zich eveneens in het archief van de voormalige gemeente Uithuizen bevindt, volgt hierna, evenals een afdruk van een gedeelte van de originele brief.

Aan Heeren Burgemeester en Wethouders der gemeente Withuizen

Extract uit het Register der Resolutien van de Gedeputeerde Staten der Provincie Groningen.

Geloven twee adressen van Machiel Derks Mulder, Korenmolenaar, wonende te Horeskes, strekkende ter bekoming van vergunning om op een stuk grond te Withuizen en bij het Kadaster der gemeente Withuizen bekend onder No. 694 van Sectie E op een afstand van 25 Ellen van den lagenweg, loopende van Withuizen naar Wsbeurt een wind- koren- en pelmolen met zwikstelling, van 20 ellen vlugt, te bouwen;

Gelot op de hierop ingewonnen rapporten en bijlagen van Burgemeester en Wethouders van Volsjiff ~~tot~~ 17. Mei H. No. 168 en van Burgemeester en Wethouders van Withuizen ~~tot~~ 3 derer maand No. 97 en bijlagen, waaronder een proces-verbaal van beide informatie de commode et incommode en schets teekening van het terrein;

Gelot op de Koninklijke besluiten van den 31 January 1824 (Staatsblad No. 19) en van den 16 December 1855 (Staatsblad No. 140) zoodoort op art. 68 van het provinciaal Reglement op het toezigt der wegen;

Overwegende, dat er, blijkens het evengemelde proces-verbaal, door de deswege in hun belang gehoorde bewoners der naast belendende gebouwen geene bedenkingen tegen de stichting van dezen molen zijn geopperd en dat daartegen uit het oogpunt van politie mede geen bezwaar bestaat mits de molen op voldoende afstand van den bovengemelden grindweg worde geplaatst;

Is goedgevonden:

Aan den adressant bij afschrift derer de verzochte vergunning tot het bouwen van den bedoelden molen op het voorschreven perceel te verleenen, onder de navolgende voorwaarden:

- 1. dat dezelve niet zal mogen worden gedekt met riet maar zal moeten worden gedekt met hout, leyen of andere harde specie;*
- 2. dat de molen, en dit wel voor zooveel nodig met dispensatie van art. 67 van het aangehaalde provinciale Reglement, zoo ver van den bedoelden grindweg zal moeten worden geplaatst als de ruimte van het kadastraal perceel No. 694 van Sectie E, der gemeente Withuizen zal toelaten op aanwijz van Burgemeester en*

Wethouders van Wilthuizen, onder welks toezigt deze
geheele molenbouw zal plaats hebben; en

3. dat deze vergunning als vervallen zal worden
beschouwd, indien daarvan binnen een jaar na
hede geen gebruik zal zijn gemaakt.

En zal mede een afschrift worden gezonden aan
Burgemeester en Wethouders voornoemd tot
informatie.

De Voorzitter

De Griffier

Bij de aanhaling dezes
den datum en het nummer
uit te drukken.

N°. 27.

Getal Bijlagen.

EXTRACT

uit het Register der Resolutien
van de GEDEPUTEERDE STATEN
der Provincie GRONINGEN.

Donderdag dag den 9 Juny 1859.

Plaatstree aduif en van haaiel Derks
Milder, Kruimolenaar, woonde te Heerster,
stichtende de koming van vergunning om op een
stuk grond te Wilthuizen een kade te bouwen die gemeente
Wilthuizen bekend onder N° 694 van Sectie Cap en
afstand van de Ellen van der Lagenweg, komende
van Wilthuizen naar Hoogst een eind, koud en pel
molen met twee kelteling, van de Ellen vlag. te bouwen
Gefet op de hierop ingewonnen Inzichten en
bijlagen van Burgemeester en Wethouders van Delf
Zijl de 1ste Mei 1858 en van Burgemeester en Wet-
houders van Wilthuizen dtd 3 de voorraad 1857 en
bijlagen, waaronder een proces-verbaal van beluide
informatie de Commode et incommode en schets
tekening van het terrein,
Gefet op de hierop klyke besluiten vanden
31 Januarij 1854 / Staatblad 1854 191 en vanden 16
December 1855 / Staatblad 1855 140 / Leemude op art
68 van het provinciaal Reglement op het toezicht
de reg.

De molen werd een achtkante bovenkruier met stelling, zoals die in de 19^e eeuw veelvuldig in het Groninger land zijn gebouwd. Het achtkant werd afgedekt met asfalt papier, een methode die eveneens bij veel Groninger molens werd toegepast. Het wiekenkruis had een lengte van 22 meter.

In de jaarlijks aan de Gouverneur des Konings in te zenden "Verslagen van de toestand der gemeente" (vanaf 1851, ter voldoening aan art. 182 der gemeentewet van 29 juni 1851, Staatsblad no. 85), is over het jaar 1859 o.a. het volgende te lezen:

"In het afgelopen Jaar werden in deze Gemeente een Koorn- en pelmolen opgericht, door M. D. Mulder van Heveskes aan wien tot de oprigting concessie door Gedeputeerde Staten is verleend en welke molen tevens is ingerigt tot eene grutterij".³

M. D. Mulder had in 1866 1 knecht in dienst, die f 6,- per week verdiende.

In 1867 staat als eigenaar G. Veenhuis vermeld en in 1871 S. Riepma.⁴

Zeer waarschijnlijk was Veenhuis de beheerder voor M. D. Mulder.

Op 3 april 1868 wordt een koopakte getekend tussen Machiel Derks Mulder en Siert Freerks Riepma waarin de molen en het huis worden verkocht.⁵

Mulder "vroeger pel- en koornmolenaar, wonende te Uithuizen thans zich bevindende in Noord-Amerika", is hier zelf niet bij aanwezig maar laat zich door "Speciaal gevolmagtigde Willem Veldhuizen wonende te Uithuizen" vertegenwoordigen.

Het Repertorium vermeldt het volgende:

"No. 86. 3 april 1868 Publieke verkoping Machiel Derks Mulder pel en koornmolenaar te Uithuizen Verkooper van Eene **behuizing** de daarbij staande **pel en koornmolen** en de vaste beklemming van den grond heem en tuin doende jaarlijks tien gulden tot vaste huur staande en **gelegen aan de lage Weg** in het dorp Uithuizen. Kooper Siert Freerks Riepma Landbouwer te Uithuizen voor drieduizend tweehonderd gulden."⁶

En in de koopakte wordt het als volgt beschreven:

"Eene **Behuizing** met den daarbij staande nieuw getimmerde **pel en koornmolen** ingerigt voor het pellen van gerst het malen van weit rogge en boekweit en de vaste in alle linien verervende beklemming van het heemstede den tuin en den grond

doende jaarlijks aan Allagonda Frederike Annetta Eikema te Winschoten op Midwinter verschijnende tien Gulden tot vaste huur gemeten op eene inhoudsgrootte van Zeventien Roeden tien Ellen allen staande en gelegen aan den lagen Weg onder het dorp Uithuizen op den legger van het kadaster der Gemeente Uithuizen bekend onder Sectie E Nummer Negenhonderd drie en vijftig Negenhonderd vijf en vijftig en duizend Zeventien."⁷

Reeds na zeven jaren besluit Siert Freerks Riepma te stoppen met het molenbedrijf, en in een advertentie in de *Provinciale Groninger Courant* van dinsdag 15 juni 1875⁸ biedt hij de molen dan ook te koop aan. De tekst van de advertentie luidt als volgt:

Maandag den 28sten Junij 1875 des namiddags te 5 uur, ten huize van den kastelein J. BOS, in het Lege van den Weg te Uithuizen, zal er door den heer S. RIEPMA, publiek worden te koop gepresenteerd: Een voor weinige jaren geheel nieuw getimmerde **PEL- en KORENMOLEN**, (21 M., 9 dM., 2½ cM. vlugt) met de daar nevenstaande **MOLENAARSWONING**, met de vaste beklemming van derzelver erf en grond, groot ruim 17 are; staande en gelegen in het het Lege van den Weg te Uithuizen. Een gedeelte van het koopschat kan overblijven staan.
Dr. A. M. Weremeus Buning, notz.

De molen werd voor afbraak verkocht, zoals ook blijkt uit een notitie van B. van der Veen Czn, die ten behoeve van een moleninventarisatie op een fiche van de molen te 't Lage van de Weg, in december 1931, noteerde: "afgebroken 1875 (PGC)".⁹

Een bewijs dat het achtkant inderdaad is verdwenen, wordt ons geboden door diverse bronnen. Zo wordt op 1 oktober 1875 een koopakte getekend tussen Siert Freerks Riepma en Marten Willems Sietzema waarin het huis te 't Lage van de Weg wordt verkocht.

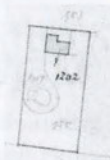
Uitdrukkelijk wordt in de koopakte het volgende vermeld: "Onder voorschreven vastgoed is niet begrepen en wordt niet mede verkocht, de op het heem nog aanwezige molen ringmuur met hetgeen daartoe behoort."¹⁰

Een jaar later, op 2 juni 1876 wordt een akte getekend tussen Kornelis Willems ten Oever, landgebruiker te Zandweer en Marten Willems Sietsema waarin hun huizen worden geruild.¹¹

Een zeer interessante bron vormen de hulpkaarten bij de kadastrale minuutplan van de gemeente Uithuizen, Sectie E, waarop de geschiedenis van de molen te 't Lage van de Weg is af te lezen. De linker kaartuitsnede toont de situatie aan de Bovenhuizen in 1860 en de rechter in 1876.

Kadastergegevens in 1860:
het molenaarshuis heeft het nummer 953, de molen nummer 954 en het erf heeft het nummer 955.

Kadastergegevens in 1876:
het huis en erf hebben nu gezamenlijk het nummer 1202. De molen lijkt als het ware uitgegomd.

De wijziging van de nummers is een automatisch gevolg van de verkoop van de percelen en gebouwen. In de bijbehorende kadastrale legger over het jaar 1876 staat bij het betreffende leggenummer vermeld "slooping".

In de *Verslagen van de toestand der gemeente* over het jaar 1875¹² komt de molen niet meer voor, waaruit eveneens kan worden afgeleid dat de molen is afgebroken.

Afgaand op de korte periode van slechts 15 jaar waarin de molen in het buurtschap heeft gestaan, mag geconcludeerd worden dat het bedrijf niet levensvatbaar is geweest. Een mogelijke oorzaak daarvan zal ongetwijfeld de aanwezigheid van koren- en pelmolens in de beide buurdorpen Usquert en Uithuizen zijn geweest.

Een frappante bijkomstigheid is het feit dat Hindrik Derks Mulder, eveneens afkomstig van Heveskes en een vijf jaar jongere broer van Machiel Derks Mulder, in 1866 eigenaar werd van de oude standaardmolen te Uithuizen. Hindrik Derks liet "de olle rog-kaast" afbreken en vervangen door de huidige achtkante bovenkruier *De Liefde* en deze voorzien van enige koppels maalstenen en twee pelstenen. De uitbreiding van deze maal- en pelmogelijkheid op een molen die reeds een klantenkring had, zal tevens een geduchte concurrerende factor zijn geweest.

Na 130 jaren sedert de afbraak van de molen, is er op de oude locatie niets meer terug te vinden dat herinnert aan de korte periode waarin de molen in het buurtschap 't Lage van de Weg heeft gestaan. Slechts de bronnen houden de geschiedenis levendig.

Uithuizen, 23 december 2005

¹ Zie voor meer informatie over dit onderwerp: B. D. Poppen *De belasting op het gemaal in Stad en Ommelanden 1594-1856* (Uithuizen, 2004).

² Kadaster Groningen, APP Register deel 162 / 331.

³ Het archief van de gemeente Uithuizen.

⁴ Ibidem, in *Verslagen van de toestand der gemeente*.

⁵ RHC Groninger Archieven, Toegangsnummer 93, inv.nr. 143.

⁶ RHC Groninger Archieven, Repertorium Toegangsnummer 93, inv.nr. 41.

⁷ RHC Groninger Archieven, Toegangsnummer 93, inv.nr. 143 - Acte nummer 86.

⁸ Provinciale Groninger Courant, Dinsdag den 15 Junij Ao 1875 No. 138. RHC Groninger Archieven.

⁹ Groninger Molenarchief te Veele, fiche nr. 132.

¹⁰ Kadaster Groningen, APP Register deel 312 / 15.

¹¹ Kadaster Groningen, APP Register deel 318 / 345.

¹² Het archief van de gemeente Uithuizen.